

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ КОНТРОЛЮ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Науково-технічний прогрес (далі НТП) в умовах високої конкуренції технологічних компаній розвивається дуже швидкими темпами і його продукти входять все більше і більше в різні сфери як професійного так і особистого життя людини ХХІ століття. Ті продукти НТП і можливості, які вони надають, що є в нашому повсякденному житті сьогодні, ще 100, 200 а тим паче і більше років назад, могли б вважати неймовірними, що виходило з низьких темпів розвитку НТП того часу.

Ведучи мову про сферу кримінального провадження, слід зазначити, що в першій половині ХІХ ст. на українських землях домашній арешт як запобіжний захід полягав в тому, що в будинок особи, стосовно якої він застосовувався, «ставився» поліцейський службовець або жандарм, для того щоб така особа не могла втекти, і уникнути покарання, протидіяти кримінальному провадженню або наприклад, продовжувати злочинну діяльність, якщо вона була дійсно винна у вчиненні інкримінованого їй злочину. Часте застосування такого запобіжного заходу було обмежене, оскільки неможливо було для багатьох осіб, стосовно яких він мав обиратись, забезпечити особистого поліцейського наглядача. Тому такий запобіжний захід в той час обирався як виняток стосовно осіб знатного походження, і таким чином називався привілейованим запобіжним заходом.

З часом, з розвитком НТП, багато проблем, що були характерні для минулих століть, почали розв'язуватися, і, наприклад, якщо для ХІХ ст. характерною і була проблема, коли не вистачало фізичного ресурсу правоохоронних органів, для реалізації такого запобіжного заходу як домашній арешт, то сьогодні, в ХХІ столітті, завдяки достатньому рівню розвитку НТП та можливості використання відносно недорогих його продуктів, можна значно розширювати кількість осіб, до яких слід застосувати домашній арешт, за рахунок впровадження можливості використання електронних засобів контролю (далі ЕЗК) за особами, які підлягають застосуванню домашньому арешту, так як на практиці ЕЗК забезпечують можливість фізичної відсутності працівника правоохоронного органу при особі, стосовно якої обрано домашній арешт, але при цьому забезпечують контроль за її належною поведінкою.

В 1983 році Верховний суд штату Нью-Мексико (США) вперше узаконив носіння натільних ЕЗК як одне із зобов'язань, що накладаються на осіб, до яких запобіжним заходом обрано домашній арешт. В наш час така система моніторингу використовується в 49-ти штатах США і ще понад 60 країнах. За приблизними підрахунками електронні браслети носять близько 200 тисяч осіб, що перебувають у статусі підозрюваних, обвинувачених або засуджених [3].

Легалізацію в українському законодавстві ЕЗК отримали завдяки прийняттю 13.04.2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), яким було впроваджено в сферу кримінального провадження новий запобіжний захід – домашній арешт, який може застосовуватись із застосуванням ЕЗК. Визначення ЕЗК дає стаття 195 КПК України, згідно якої «застосування електронних засобів контролю полягає у закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження. Такий пристрій має бути захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії» [1].

В п. 2 ч. 2 ст. 195 КПК України зазначено, що електронні засоби контролю можуть застосовуватись «працівниками органу внутрішніх справ на підставі ухвали слідчого судді, суду, якою щодо підозрюваного, обвинуваченого обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту», визначення якого в свою чергу дає ст. 181 КПК України, згідно якої «домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби» [1].

Відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 9 серпня 2012 року № 696 «Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю», на виконання ухвали слідчого судді, суду працівник органу внутрішніх справ:

- негайно знайомить підозрюваного (обвинуваченого) з ухвалою слідчого судді, суду та вручає йому копію ухвали про застосування стосовно нього запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Роз'яснює підозрюваному (обвинуваченому) сутність запобіжного заходу, обмеження, які визначені в ухвалі. Складає протокол оголошення підозрюваному (обвинуваченому) ухвали слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу та вручення її копії;

- роз'яснює підозрюваному (обвинуваченому) вимоги, які пов'язані із застосуванням ЕЗК, що визначені в ухвалі слідчого судді, суду. Роз'яснює йому також, що його відмова від носіння ЕЗК, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в роботу ЕЗК з метою ухилення від контролю є невиконанням обов'язків, покладених на нього судом при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, і тягне за собою наслідки, передбачені статтею 179 КПК України. Складає протокол про роз'яснення підозрюваному (обвинуваченому) обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України;

- за участю представника уповноваженого підрозділу, якому працівник органу внутрішніх справ вручає копію ухвали слідчого судді, суду, роз'яснює підозрюваному (обвинуваченому) правила користування ЕЗК, техніку безпеки поводження з ним. Складає протокол про роз'яснення підозрюваному (обвинуваченому) правил користування ЕЗК;

- може бути присутнім під час закріплення на тілі підозрюваного (обвинуваченого) електронного браслета або персонального трекера та приведення їх у дію;

- про закріплення на тілі підозрюваного (обвинуваченого) електронного браслета або персонального трекера негайно повідомляє слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд;

- співпрацює з уповноваженим підрозділом з приводу виконання підозрюваним (обвинуваченим) обов'язків, покладених на нього ухвалою слідчого судді, суду;

- має право з'являтися в житло підозрюваного (обвинуваченого), який перебуває під домашнім арештом, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на нього зобов'язань, у тому числі використання ЕЗК;

- про поведінку підозрюваного (обвинуваченого), а також порушення цією особою зобов'язань, зазначених в ухвалі, негайно інформує слідчого, прокурора та суд [2].

Згідно зазначеного вище наказу МВС України, «електронний браслет – електронний пристрій, виконаний у вигляді браслета, що закріплюється на тілі підозрюваного або обвинуваченого з метою його дистанційної ідентифікації та відстеження місцезнаходження, який призначений для носіння на тілі і захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та має сигналізувати про спробу особи здійснити такі дії», а «персональний трекер – електронний пристрій, виконаний у вигляді браслета, призначений для носіння на тілі підозрюваного або обвинуваченого, щодо якого обраний запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, з метою його дистанційної ідентифікації і відстеження його місцезнаходження за сигналами глобальної навігаційної супутникової системи GPS/ГЛОНАСС і захищений від самостійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та має сигналізувати про спробу особи здійснити такі дії» [2].

Отже, підводячи підсумок, можна однозначно стверджувати, що такі продукти НТП, як ЕЗК, що використовуються в сфері кримінального провадження інституту запобіжних заходів в умовах сьогодення, полегшують належне виконання домашнього арешту, сприяють реалізації принципу гуманності по відношенню до осіб, стосовно яких обрано такий запобіжний захід, котрий можна називати гуманною альтернативою триманню під вартою, так як людина, до якої застосовано такий запобіжний захід, не ізолюється від суспільства, як це відбувається при триманні під вартою, і в визначених випадках, за умови не цілодобового домашнього арешту, зможе залишати дім (наприклад: для перебування на роботі; виходу в магазин; виходу на прогулянку тощо) та не буде втрачати свої соціальні зв'язки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України»: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2012. – 382 с.
2. Про затвердження Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 серпня 2012 року № 696 // Офіційний вісник України. – 2012. №76. – Ст.3093.
3. Пилипенко В.П. Електронний моніторинг дозволить заощадити на триманні під вартою, а в перспективі – і на тюрмах // Закон і Бізнес. – 2012. – №11 (1050). – 7-16 березня.

С. С. Бичкова

*доктор юридичних наук, професор,
заступник начальника кафедри цивільного права і процесу,
Національна академія внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ МАЛОЛІТНІХ І НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Передумовою участі у цивільному процесі є наявність визначеного законом правового статусу – цивільного процесуального статусу. Ним наділені усі суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, у тому числі, особи, які беруть участь у справі.

Як і будь-який інший галузевий правовий статус, цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справі, складається з суб'єктивних прав, юридичних обов'язків та законних інтересів цих осіб, що регламентуються нормами цивільного процесуального права. Він визначає як процесуальні правомочності, так і міру необхідної поведінки кожного з відповідних учасників цивільного процесу, а також їх прагнення досягти певного процесуального результату під час розгляду і вирішення цивільної справи.

При цьому законодавець для указаних осіб передбачив загальні права та обов'язки, тобто такі, що ними наділені всі без винятку особи, які беруть участь у справі (ст. 27 ЦПК України).

Однак, якщо участь у справах позовного провадження беруть малолітні або неповнолітні особи, структура їхнього цивільного процесуального статусу має свої особливості: окрім загальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, такі особи наділяються загальними цивільними процесуальними правами, закріпленими у ч. 1 ст. 27-1 ЦПК України.

За ч. 1 ст. 31 ЦК України малолітньою вважається фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років, а неповнолітньою – особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ч. 1 ст. 32 ЦК України, ч. 2 ст. 29 ЦПК України). Згідно з ч. 1 ст. 6 СК України особа до досягнення нею повноліття має правовий статус дитини. Отже, і малолітні, і неповнолітні особи є дітьми за своїм правовим статусом. При цьому, ми погоджуємося, що статус неповнолітньої особи не змінюється, навіть якщо настають обставини, з якими закон пов'язує виникнення у неї повної цивільної дієздатності [2, с. 123].

Відповідно до ст. 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р., у всій діяльності, що стосується дітей, першочергову увагу слід приділяти якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Водночас, суди нерідко негативно ставляться до участі дитини у судовому процесі, а їх батьки чи інші законні представники пасивні та не надають необхідного сприяння дитині у реалізації її прав [3, с. 284]. Хоча висловлення дитиною своєї думки у суді є її особистим правом, здійснення якого суд повинен належним чином забезпечити [1, с. 20–24].

Тому поглядам дітей повинна приділятися належна увага (п. 21 Віденської декларації і Програми дій, прийнятої на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 р.), потрібно поважати їх право висловлювати свою думку і брати участь у вирішенні всіх питань, що